

Л. В. Федюк
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)

УДК 347.121.2

ОЗНАКИ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Досліджено ознаки, які характерні для особистих немайнових прав юридичних осіб. Проаналізовано існуючі підходи до розуміння особливостей особистих немайнових прав, а на підставі проведеного аналізу доведено їхню приналежність юридичним особам.

Ключові слова: особисті немайнові права, юридична особа.

У науці та в практиці виникла проблема дослідження особистих немайнових прав юридичних осіб. Що стосується практики, то ст. 94 Цивільного кодексу України дозволяє юридичним особам користуватися Книгою 2, але в житті виникають ситуації, при яких їм важко застосувати норми, прямо передбачені для фізичних осіб. Стосовно цивілістичної науки, то існує ряд дисертаційних та монографічних досліджень особистих немайнових прав, зокрема таких вчених, як З. В. Ромовська, Р. О. Стефанчук, Н. О. Давидова, Л. В. Красицька, Н. В. Устименко, О. М. Калітенко, С. І. Чорнооченко, Л. В. Малюга. Але вони здебільшого стосуються теж фізичних осіб. Отже, актуальність теми особистих немайнових прав юридичних осіб не залишає сумнівів.

Метою цієї наукової статті є з'ясування поняття особистих немайнових прав юридичних осіб.

Першою ознакою особистих немайнових прав є те, що вони позбавлені економічного змісту. Ще в 1968 році З. В. Ромовська в своєму дисертаційному дослідженні зазначає цю ознаку [1, с. 70–123]. Вона дає нам можливість сказати, що ця ознака є однією з найважливіших, яка відрізняє ці права від інших, допомагає виділити її в окрему групу. Вчена писала, що особисті немайнові права не мають грошової оцінки, але це не вказує на відсутність будь-якого зв'язку між ними та майновою сферою. Сповна реалізувати своє право значно легше у наших умовах юридичній особі, яка має більшу матеріальну базу. Також порушення особистого немайнового права примушує особу до витрат, завдає їй майнових втрат, які можуть вплинути на її майновий стан у майбутньому [2, с. 48]. Ці положення досить правильно доводять цю ознаку.

Позбавлення особистих немайнових прав економічного змісту розглядалося також іншими дослідниками. Так, у підручнику з Цивільного права писалося, що ці права утворюються в духовній сфері життя суспільства і не мають економічного змісту, хоча і можуть бути пов'язаними з майновими правами, а у чистих особистих немайнових відносинах відсутній безпосередній зв'язок з майновими відносинами [3, с. 90]. В іншому підручнику підтверджується неекономічний зміст, але зазначається, що існує певний зв'язок їх з майновою сферою, який спирається на таке: при порушенні особистих немайнових прав особа змушена нести як душевні, так і матеріальні втрати, що має вплив на її майбутній майновий стан [4, с. 230–333].

цією думкою ми повністю згідні і хочемо відзначити, що особисті немайнові права пов'язані одне з одним, і порушення одного права може потягнути за собою порушення ряду інших.

Деякі вчені вважають, що права, за порушення яких цивільним законодавством передбачена компенсація моральної шкоди, слід визнати такими, що мають економічний зміст. Н. В. Устименко заперечує таку позицію, спираючись на те, що за своєю природою особисті немайнові права не передбачають виникнення майнових відносин [5, с. 32–33]. На нашу думку, не слід вбачати в цих правах економічний зміст, адже компенсація моральної шкоди, яка виплачується в грошах порушником особистого немайнового права, не відшкодовує повністю цих прав, не повертає потерпілому його втраченого блага, а лише компенсує, ніби загладжує свою вину перед потерпілим. Наприклад, компенсація моральної шкоди за порушення права на таємницю кореспонденції не поверне цю інформацію у невідомий стан. Просто особа, таємницю якої розкрито, має право на якесь відшкодування, а так як неможливо повернути все назад, то хоч отримати грошову компенсацію. Проте, грошова сума за моральні страждання не є еквівалентною порушенню права, отже, особисте немайнове право не має грошового змісту.

Як зазначається в літературі, однією з особливостей особистих немайнових прав є те, що вони не мають еквіваленту, який вимірювався б у певних одиницях. На відміну від майнових прав, при порушенні вони не можуть бути відновлені заходами економічного характеру [6, с. 207], їх відрізняє те, що особисті немайнові права не можуть бути безпосередньо оцінені в грошах [7, с. 11]. О. М. Калітенко зазначає, що немайновий характер не означає, що ці права взагалі не мають цінності, неможливо лише точно оцінити ті чи інші особисті права [8, с. 59]. Всі немайнові права об'єднуються тим, що вони служать визнанню за особою її моральної цінності [9, с. 83].

Підтверджується ознака, про яку ми говорили, і в Цивільному кодексі України, ч. 2 ст. 269 якого говорить: “Особисті немайнові права фізичної особи не мають економічного змісту”. Коментар роз'яснює, що стосовно особистих немайнових прав, на відміну від майнових, фактично неможливо визначити їхню вартість у грошовому еквіваленті [10, с. 174]. На нашу думку, особисті немайнові права взагалі не мають грошового еквіваленту, вони безцінні в тому розумінні, що мають занадто велику цінність для кожної особи зокрема.

Якщо розглядати таку ознаку, як “неекономічність” особистих немайнових прав юридичних осіб, то для деяких з них порушення їх особистих немайнових прав може потягнути за собою економічні наслідки. Наприклад, порушення права на ділову репутацію юридичної особи може призвести до зменшення прибутку підприємства чи навіть до банкрутства. Проте це може бути не безпосереднім наслідком, тому що причинний зв'язок між порушенням і наслідками в цьому випадку можна вважати опосередкованим. Тим більше, порушення цього права фізичної особи також може потягнути за собою матеріальні втрати.

Звичайно, особисті немайнові права юридичних осіб знаходяться на меншій відстані з майновою сферою, ніж такі ж права фізичних осіб. Але це зовсім не означає, що для цих прав юридичних осіб таку ознаку як “неекономічність”, ми не можемо виділити. “Грошова близькість” немайнової сфери особистих немайнових прав з майновою буде відображатися лише при захисті таких прав та при розрахунку відшкодування майнової шкоди за їх порушення.

Наступною ознакою, яку ми розглянемо, є невідчужуваність або невіддільність особистих немайнових прав. Це означає, що особа, яка є носієм даних прав, не може передати ці права будь-яким способом іншій особі, а також особисті немайнові права не можуть бути у неї відібрані. Невідчужуваність розуміють ще як

невіддільність від особи носія особистих немайнових прав, але з'ясуємо, чи дійсно це одне і те ж саме і що означає невіддільність.

Невіддільність від особи носія особистих немайнових прав тісно переплітається із невідчужуваністю. Відмінність полягає в тому, що невідчужуваність має більш цивілістичний характер, а невіддільність — більш загальна властивість особистих прав. Але в цивільному праві невіддільність цих прав має той самий характер, що і невідчужуваність. На наш погляд, ознакою краще виділити невіддільність особистих немайнових прав для юридичних осіб.

Характерною ознакою особистих немайнових прав юридичної особи буде властивість індивідуалізації особи, яку вдало охарактеризувала М. Н. Малєїна. Вона говорила, що інститут особистих немайнових прав дозволяє відрізнити один суб'єкт права від іншого, охороняє їхню самобутність та своєрідність [11, с. 9]. Вона називає індивідуалізацію особи важливою ознакою особистих немайнових прав. Інші дослідники також називали зазначену ознаку як основну [12, с. 94]. Особисті немайнові відносини проявляють індивідуальність особи, яка отримує морально-політичну суспільну оцінку [13, с. 59].

Р. О. Стефанчук категорично заперечує цю ознаку. Він вважає, що індивідуалізація не характерна всім без винятку особистим немайновим благам. “Звичайно, — пише дослідник, — що ім'я чи фірмове найменування індивідуалізують особу, яка наділена цими благами, проте важко погодитись з думкою, що честь чи гідність, можуть виступати як засіб індивідуалізації особи” [14, с. 130]. Хочемо заперечити це твердження, адже не тільки ім'я відрізняє людей одне від одного, а також і честь чи гідність, й інші особисті немайнові права особи є індивідуальними, неповторними для кожної особи.

На підтвердження цієї ознаки варто згадати погляди інших науковців-правників, які також вважають, що особисте немайнове право індивідуалізує особу, робить її неповторною, самобутньою, своєрідною та унікальною [15, с. 14–15, 8, с. 59, 16, с. 54], крім того, при індивідуалізації немайнові права мають переваги над майновими [4, с. 235; 11, с. 9].

Беззаперечним є той факт, що особисті немайнові права мають абсолютний характер. Це означає, що визначена лише одна сторона особистих немайнових відносин, яка є носієм цих прав, а всі інші визнаються зобов'язаними не заважати здійсненню нею особистих немайнових прав. Інакше кажучи, ці права захищаються для цієї юридичної особи від усіх інших осіб.

Абсолютність, за словами деяких вчених, означає, що особисті немайнові права захищаються проти всякого і кожного [17, с. 65–66], від неправомірних посягань на них [18, с. 83]. Вони не можуть бути зупинені ніякими юридичними діями [19, с. 178]. В літературі висловлюється думка, що абсолютним особисте немайнове право є тому, що уповноваженому суб'єкту протиставляються абсолютно всі, зобов'язані утримуватись від порушення цього права, але у випадку порушення особистого немайнового права воно набуває характер відносного [20, с. 314]. Ці висловлювання підтверджують цю ознаку.

Існує думка, що абсолютний характер особистих прав відрізняє їх від майнових, які переважно мають відносний характер, крім того, суб'єкти можуть користуватися цими правами без спеціального дозволу, а межі користування встановлюються лише законом [4, с. 234]. Ми погоджуємось з думкою, що особисті немайнові права є абсолютними, тому що їхнім носіям протистоїть обов'язок усіх інших суб'єктів утримуватися від їх порушення, яка зустрічається в дисертаційних дослідженнях [21, с. 59; 22, с. 101].

Слід також зазначити, що особисті немайнові права належать кожній юридичній особі, тобто незалежно від того, якої форми власності є ця особа, яке в

неї майнове чи соціальне становище, яка в неї сфера діяльності чи яка в неї організаційно-правова форма — вона має право на будь-яке особисте немайнове благо, що може належати юридичним особам, а значить особисті немайнові права належать усім без винятку юридичним особам.

Наступна ознака говорить про те, що особисті немайнові права виникають у юридичної особи з моменту її створення. Переважна більшість цих прав, звичайно, виникає від моменту створення, але є й такі права, які починають діяти з іншого моменту. Цей факт можна розтлумачити так, що користуватися особистими немайновими правами юридична особа може й пізніше, а може й взагалі не користуватися і не захищати їх, — це її вибір, але саме особисте немайнове право, тобто така можливість у неї є з моменту створення.

Продовженням характеристики попередньої ознаки є те, що юридична особа володіє особистими немайновими правами до її припинення. Автори характеризують особисті немайнові права як безстрокові [23, с. 186]. Щодо юридичної особи, то ця безстроковість стосується лише діючої особи, але якщо настає її припинення, то й також припиняють діяти особисті немайнові права.

Більшість дослідників не розділяють ознак специфічного виникнення та окремо не виділяють припинення особистих немайнових прав, а об'єднують їх в одну. Дехто з науковців говорив, що юридичним фактом їхнього виникнення, зміни чи припинення є волевиявлення за бажанням особи [6, с. 207], і вони по-своєму праві. Інші наголошували на тому, що немайнові права можуть виникати чи припинятися при настанні певних подій і внаслідок юридичних вчинків, породжуватися актами компетентних органів [11, с. 7–8].

Підсумовуючи все вищесказане, можемо зробити висновок, що більшості особистих немайнових прав юридичних осіб притаманні такі ознаки: неекономічність; невіддільність; індивідуалізація; абсолютність; загальність; дія з моменту створення і до припинення юридичної особи.

Список використаних джерел

1. Ромовская, З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание, гражданско-правовая защита) [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.712 / Ромовская Зорислава Васильевна ; Киев. гос. ун-тет. — К., 1968. — 277 л.
2. Ромовська, З. Особисті немайнові права фізичних осіб [Текст] / З. Ромовська // Українське право. — 1997. — № 1 (6). — С. 47–60.
3. Цивільне право України. Загальна частина [Текст] / [Бірюков І. А., Заїка Ю. О., Співак В. М.]. — К. : Наукова думка, 2000. — 304 с.
4. Цивільне право України [Текст] : [підруч.] : [у 2-х кн.] / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — Кн. 1. — 720 с.
5. Устименко, Н. В. Тайны личной жизни человека и их гражданско-правовая охрана [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Устименко Наталья Васильевна ; Национальная юридическая академия Украины им. Я. Мудрого. — Х., 2001. — 204 л.
6. Развитие советского гражданского права на современном этапе [Текст] / [Н. С. Малеин, В. П. Мозолин и др.]. — М. : Наука, 1986. — 267 с.
7. Ярошенко, К. Б. Жизнь и здоровье под охраной закона [Текст] / К. Б. Ярошенко. — М. : Юрид. лит-ра, 1990. — 174 с.
8. Калітенко, О. М. Особисті відносини подружжя та відносини подружжя стосовно їх майна [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Калітенко Оксана Михайлівна ; Одеська національна юридична академія. — Одеса, 2001. — 174 арк.
9. Гамбаров, Ю. С. Курс гражданского права [Текст] / Ю. С. Гамбаров. — СПб., 1911. — Т. 1. — 236 с.
10. Цивільний кодекс України: Коментар [Текст]. — Х. : Одісей, 2003. — 856 с.
11. Малеина, М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан (Пособие для слушателей народных университетов) [Текст] / М. Н. Малеина. — М. : Знание, 1991.

- 128 с.
12. *Матузов, Н. И.* Правовая система и личность [Текст] / Н. И. Матузов. — Саратов : Изд-во Саратовск. ун-та, 1987. — 284 с.
13. *Йоффе, О. С.* Личные неимущественные права и их место в системе советского гражданского права [Текст] / О. С. Йоффе // Советское государство и право. — 1966. — июль. — № 7. — С. 51–59.
14. *Стефанчук, Р. О.* Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) [Текст] : [монограф.] / Р. О. Стефанчук ; відп. ред. Я. М. Шевченко. — Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2007. — 626 с.
15. *Чорнооченко, С. І.* Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Чорнооченко Світлана Іванівна ; Ун-тет внутр. спр. МВС України. — Х., 2000. — 232 арк.
16. *Иванов, О. В.* Проблемы правовой охраны личных неимущественных благ граждан в социалистическом обществе [Текст] / О. В. Иванов // Актуальные проблемы социалистического государственного управления. — Иркутск–Варшава, 1973. — С. 51–60.
17. *Агарков, М. М.* Предмет и система советского гражданского права [Текст] / М. М. Агарков // Советское государство и право. — 1949. — № 8–9. — С. 64–76.
18. *Братусь, С. Н.* Предмет и система советского гражданского права [Текст] / С. Н. Братусь. — М. : Госуд. изд-во юрид. лит-ры, 1963. — 196 с.
19. Советское гражданское право [Текст] : [учебн. для юрид. ин-тов и фак.] / отв. ред. В. А. Рясенцев. — М. : Юрид. лит-ра, 1965. — Т. 1. — 542 с.
20. Гражданское право [Текст] : [учебн.] / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. — [изд. третье, перераб. и доп.]. — М. : Проспект, 1998. — Часть 1. — 632 с.
21. *Красицька, Л. В.* Право громадян України на життя, здоров'я, свободу і особисту недоторканість [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Красицька Лариса Василівна ; Ун-тет внутр. спр. МВС України. — Х., 1999. — 197 арк.
22. *Гориславский, К. О.* Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Гориславский Кирило Олександрович. — Донецьк, 2003. — 180 арк.
23. Советское гражданское право [Текст] [в 2 ч.] / [Безрук Н. А., Бойко О. В., Брагинский М. И. и др.] / отв. ред. В. А. Рясенцев. — М. : Юрид. лит-ра, 1986. — Часть 1. — 186 с.

Надійшла до редакції 29.07.2011

Федюк Л. В. Признаки личных неимущественных прав юридических лиц

Исследуются признаки, какие характерные для личных неимущественных прав юридических лиц. Проанализированы существующие подходы к пониманию особенностей личных неимущественных прав, а на основании проведенного анализа сделана их привязка к юридическим лицам.

Ключевые слова: личные неимущественные права, юридическое лицо.

Fediuk, L. V. Signs of the Personal Non-Property Rights for Legal Entities

The scientific article is devoted research of signs, what characteristic for the personal unproperty rights for legal entities. In the article the existent going is analysed near understanding of features of the personal unproperty rights, and on the basis of the conducted analysis their attachment is done to the legal entities.

Key words: personal non-property rights, legal entity.

